

**ЗБІРНИК
ІНГУЛЬСЬКИЙ СТЕП
ВИПУСК X**

**Археологія ~*~ Локальна історія ~*~ Колоніальні
та геноцидні студії ~*~ Terra Shevchenkiana
~*~ Родовід ~*~ Джерела ~*~ Етнографія
~*~ Філософські студії**

ЗБІРНИК
ІНГУЛЬСЬКИЙ СТЕП
ВИПУСК X

Археологія ~~ Локальна історія ~*~ Колоніальні
та геноцидні студії ~*~ Terra Shevchenkiana
~*~ Родовід ~*~ Джерела ~*~ Етнографія
~*~ Філософські студії*

АББА

I 598 Інгульський Степ. Збірник. Вип. X / Упорядник В. А. Сердюк. К.: 2025.— 567 с.
ISBN 978-617-8767-00-6

© Владислав Сердюк, передмова, упорядкування, 2025

ЗМІСТ

ВСТУП	5
I. АРХЕОЛОГІЯ	7
Ірина Стеблина. Катакомбні поховання з чашами на Криворіжжі.....	7
II. ЛОКАЛЬНА ІСТОРІЯ	21
Г.Р. Смірнова. Зникла спадщина краю: наплавні млини на Дніпрі біля Табурища.....	21
Роман Захарченко. Коли ж виникло Привільне? До постановки питання.....	30
Роман Захарченко. Свято-Миколаївська парафіяльна церква/церкви у Кашперо-Миколаївці: останній акт історії?	33
В.А. Ширай, Ю.В. Бруско. До 200-річчя храму на честь Воздвиження Хреста Господнього Правобережної Кременчуччини.....	39
Віктор Васильченко. Оситняжка. Фрагменти історії.....	57
Олександр Жосан. Гужовий промисел у Єлисаветграді в кінці XIX – на початку XX століття.....	64
Олеся Тарабара. Діяльність рудопромисловця Сергія Колачевського у Верхньодніпровському повітовому земстві (1909-1911)	78
Олексій Дедуш. Лікарський корпус м. Біла Церква у 1925 році.....	88
Сергій Мілютін. Спогад про співпрацю з Анатолієм Івановичем Ковирьовим.....	97
III. КОЛОНІЯЛЬНІ ТА ГЕНОЦИДНІ СТУДІЇ	100
Вагн Спарре-Ульріх. Від колонізації до більшовицької революції: становлення буржуазії XIX століття в Херсоні та її крах після остаточного вступу революції в місто в 1920 році.....	100
Богдана Бабенко. Проблема національної самоідентифікації українців у п'єсі Марка Кропивницького «Розгардіяш»	113
В.П. Гриценко. Село Бокове в період 1941-1945 років.....	117
Олександр Пасічняк. Опис реєстраційних справ на релігійні громади Кіровоградської області 1940-1960-х років.....	164
IV. TERRA SHEVCHENKIANA	
Дедуш Олексій, Наталія Палій, Наталія Дубина, Дядченко Віталій, Романенко Роман. Соціально-демографічна ретроспектива населення села Кирилівка (Шевченкове) у 1767 – 1795 роках.....	184

Євген Матвієнко, Євген Букет, Олексій Дедуш. Суспільно-економічна структура села Кирилівка (батьківщина Тараса Шевченка) у другій половині XVIII століття: аналіз інвентаря 1775 року.....	221
Євген Матвієнко, Євген Букет. Рід Шевченків із села Кирилівка: соціальне походження та міф про шляхетство.....	237
V. РОДОВІД	247
Марія Ткаченко. Про що може розповісти стара поштівка, якщо її уважно вивчити?	247
Віктор Дерхо. Федоровичі: історія роду та знані його представники. I частина.....	254
VI. ДЖЕРЕЛА	293
Андрій Чарута. Плани українських містечок середини XIX століття.....	293
Марія Ткаченко. Матеріали про гусарські і пандурські полки, що вийшли до засновуваних полків на поселення в Нову Сербію.....	312
Станіслав Пікуль. Запорозька відомість 1768 року.....	366
Анатолій Пивовар. З матеріалів справи Викупного відділення Міністерства фінансів 1864 р. стосовно сіл Очеретяно-Плаксівки, Іванівки та Веселої Боковеньки поміщика Давидова Л.І. Олександрійського пов. Херсонської губ.	409
Антон Ганул. Розкладна відомість податку з нерухомого майна Новомиргорода на 1867 рік.....	432
Вячеслав Хаврусь. Комп'ютерні технології та штучний інтелект в поміч дослідникам історії Інгуло-Інгулецького краю.....	513
VII. ЕТНОГРАФІЯ	526
Віктор Голобородько. Традиції, звичаї, обряди степового Правобережжя XIX-XX ст. в контексті європейської міфології: за етнографічною спадщиною Василя Никифорова.	526
VIII. ФІЛОСОФСЬКІ СТУДІЇ	550
Роланд Піч. Короткий огляд про містику та метафізику давньоіндійського мудреця Шанкарачарьї.....	550
Роланд Піч. Наука про метафізику з Абу Насром аль-Фарабі.....	557
Роланд Піч. Вічна Філо-Софія.....	563
Наталія Мірау. Рецензія на видання німецького перекладу праць Григорія Сковороди.....	566

*Дедуш Олексій
кандидат історичних наук,
м. Біла Церква*

ЛІКАРСЬКИЙ КОРПУС МІСТА БІЛА ЦЕРКВА У 1925 РОЦІ

Станом на 1926 р. у м. Біла Церква мешкало понад 42 тис. осіб, а приріст у порівнянні з 1923 р. становив 10%. У перші роки радянської окупації кількість лікарняних ліжок складала 120 штук. До 1917 р., як стверджувала пропаганда часів НЕПУ, у місті працювало 7 приватних лікарів і було 40 ліжкомісць.¹ Однак реальне число було значно вищим, а низка лікарів, зокрема стоматологів та цирюльників мали домашню практику, яку офіційна статистика не могла охопити.

Наш перелік містить лише 43 імені і може бути неповним, оскільки не враховує зокрема військових медиків. Однак на основі доступних джерел вдалось встановити біографічні дані більшості з цих представників медичної сфери міста Біла Церква. Основою списку стало видання «Медицинский список С.С.С.Р.», яке містить лише приблизні роки народження, рік початку практики лікаря та іноді його спеціалізацію. Порівняння його з ранішими подібними виданнями на кшталт «Російській медичній список» дало змогу простежити перші дані про переміщення лікарів. Звернення до ширшого кола джерел дало змогу виявити раніше невідомі або маловідомі відомості про більшість осіб у цьому переліку.

Знайдені фото білоцерківських лікарів:

1 – Авсенев Петро, 2 – Альбова Євгенія, 3 - Березовська-Гериман Белла, 4 – Бялік Борис, 5 – Гаккебуш Валентин, 6 – Гериман Симон, 7 – Герштейн Марк, 8 – Житков Михайло, 9 – Ковалевська Наталія, 10 – Ковалевський Дмитро.

1. **Авсенев Петро Миколайович** – 21.01.1885 р. н., практик з 1911 р., дільничний дит. Лікар. Уродженець Харкова, син судового пристава Харківського окружного суду.² З 1913 р. служив молодшим лікарем у 9-му уланському полку, який квартирувався у м. Біла Церква. Мав дружину Надію Василівну 1884 р. н., уродженку м. Харкова та доньку Євгенію 1918 р. н., яка

¹ Про розвиток міста Біла Церква за роки радянської влади (цифри і факти). Вид. 2. Біла Церква, 1960. С. 4, 35-36.

² Сенатські Вѣдомости. 1893. № 84. С. 453.

народилась у Білій Церкві. Станом на 1941 р. мешкав на вулиці Першотравневій 55.³ Учасник Другої світової війни. Лікар військово-санітарного потягу 1071 Майор медичної служби. Станом на 1949 р. був завідувачем Білоцерківської поліклініки.

2. **Альбова Євгенія Олексіївна** – 25.12.1892 р. н., практик. з 1917 р. Лікар будинку дитини. Народилась у м. Псков Псковської губернії. У 1900-1905 рр. навчалась у Віленському єпархіальному жіночому училищі, який успішно закінчила.⁴⁵ Раніше була лікарем Васильківського земства. Була заміжня за Цицвиною Олександром Павловичем 1892 р. н., спеціалістом з лісового господарства.⁶ До війни проживала у м. Київ. Була евакуйована у м. Кемерово. Учасниця Другої світової війни. Майор медичної служби.

3. **Бердичівська Надія Лазарівна** – 1883 р. н., практик. з 1911 р., лікар внутр. хвороб. Станом на 1911 р. була земським лікарем у м-ку Рижанівка Звенигородського повіту. У 1913 до не пізніше 1916 рр. працювала земським лікарем у с. Виноград Звенигородського повіту.

4. **Березовська-Гершман Белла Йосифівна** – 1895 р. н., практик. з 1917 р., окуліст. Народилась у Білій Церкві. Дружина лікаря Симона Ароновича Гершмана (1893 – 1972). Учасниця Другої світової війни. Капітан медичної служби. Померла у 1965 р. Похована у Білій Церкві.

5. **Біглей Надія Іванівна** – 1898 р. н., практик. з 1922 р., дільничний лікар.

6. **Бялік Борух (Борис) Соломонович** – 16.08.1886 р. н., практик. з 1914 р., лікар амбулаторії. Син білоцерківських євреїв Шльоми (Соломона) Гершон-Беровича Бяліка і його дружини Шейни-Брухи Хаїм-Берівни⁷. Онук васильківського купця 2-ї гільдії Гершон-Бера Янкелевича Бяліка бл. 1834 р. н.⁸ Учасник Першої світової війни. Служив молодшим ординатором лазарету 31-ї піхотної дивізії. У кінці червня 1915 р. нагороджений Орденом Святого Станіслава 3-го ступеня.⁹ Був одружений на Дробкіній Ф.І., яка проживала після 1944 р. у м. Києві. Учасник Другої світової війни. Членом ВКП(б) не був. Служив начальником військово-санітарного потягу 1077. Зник безвісти у 1941 р.¹⁰

7. **Бялік Лазар Самійлович (Шмульович)** – 1876 р. н., практик. з 1900 р., лікар з внутр. і жін. хвороб. Народився у Білій Церкві у родині євреїв-міщан Шмуля-Ісера Гершон-Беровича Бяліка бл. 1858 р. н. і його дружини Хаї-Сари Єгуда-Вольківни бл. 1859 р. н. Онук васильківського купця 2-ї гільдії Гершон-Бера Янкелевича Бяліка бл. 1834 р. н.¹¹ Станом на 1905 р. працював лікарем у м. Тараща. Не пізніше 1908 р. почав практику у м. Біла Церква. Учасник Першої світової війни. Служив молодшим лікарем у 280-му запасному полку. Станом на середину вересня 1916 р. хворів на сухоти і лікувався у лазареті № 38 м. Тифліс.¹² Мав брата Якова 1888 р. н., який був військовим лікарем.¹³

8. **Вайнштейн Овзер Самійлович (Шмульович)** – 1884 р. н., практик. з 1912 р., лікар клініки. Був одружений на Есфір Лазарівній (1887 – 1946). Помер у 1962 р. Похований у Білій Церкві.

9. **Віршилло Антон Вікентійович** – 1889 р.н., практик. з 1914 р. Санітарний лікар дит. і внутр. хвороб. Уродженець Віленської губернії. Мав дружину Теофілу Василівну Березанську з с. Мар'янівка Васильківського повіту. Помер у 1959 р. Похований у м. Фастів.

³ Державний архів Київської області (далі ДАКО). ф. Р-2225, оп. 4, спр. 1. арк. 2 зв. Списки мешканців м. Біла Церква

⁴ Литовські єпархіальні в'їдомости. Вільна, 1901. № 23. С. 185.

⁵ Литовські єпархіальні в'їдомости. Вільна, 1905. № 27. С. 239.

⁶ Центральний державний історичний архів України в м. Київ (далі ЦДІАК), ф. 127, оп. 1079, спр. 1210, арк. 430 зв.-431. Метричний запис про вінчання Олександра Цицвири і Альбової Євгенії.

⁷ ЦДІАК, ф. 1159, оп. 1, спр. 17, арк. 114. Метричний запис про обрізання брата Якова Бяліка 1887 р.

⁸ ДАКО, ф. 280, оп. 184, спр. 7166, арк. 20. Посімейний список купця Бялька Гершон-Бера Янкелевича. 1905 р.

⁹ Русській інвалідь. 1915. № 286. С. 2

¹⁰ Центральний архів міністерства оборони, ф. 33, оп. 563783, спр. 15, арк. 261. (установа держави-агресора рф)

¹¹ ДАКО, ф. 280, оп. 184, спр. 7166, арк. 20. Посімейний список купця Бялька Гершон-Бера Янкелевича. 1905 р.

¹² Російський державний військово-історичний архів (далі РДВІА), ф. Картотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 7358-А. Арк. 1351. (установа держави-агресора рф).

¹³ ЦДІАК, ф. 1159, оп. 1, спр. 16, арк. 236 зв. Метричний запис про обрізання Якова Бяліка. 1888 р. Біла Церква.

10. **Гальберштадт Клемент (Кальман) Григорович (Герцович)** – 13.02.1866 р. н., практик. 1891 р. Завідувач лікарнею. Автор праці «Важкий випадок післяпологового зараження крові з гнійниками, який лікували протистрептококовою сироваткою» (1898). Помер у травні 1927 р. Похований у Білій Церкві.

11. **Гаккебуш Валентин Михайлович** – 1876 р. н., практик. з 1904 р., психіатр, завід. лікарнею. Народився у м. Немирів Подільської губернії. Чоловік Дітріх Г.Л. Кар'єру почав у земській лікарні у м. Харків. Учасник Першої світової війни. Керівник польового госпітала. У кінці червня 1915 р. нагороджений Орденом Святого Станіслава II ступеня. Мав чин надвірного радника.¹⁴ З 1926 р. мешкав у м. Київ, де заснував Київський психоневрологічний інститут. Помер у 1931 р. Похований біля дружини на Лук'янівському кладовищі у м. Київ.

12. **Гершман Симон Аронович** – 20.03.1893 р. н., практик. з 1919 р., лікар вушних, горлових і носових хвороб. Народився у м. Вінниця у родині вчителя двокласного єврейського училища. У 1937 р. як головлікар вушної і очної лікарні № 3, клопотав про збільшення ліжкомісць у місті.¹⁵ Станом на 1940 р. був головою Білоцерківського науково-медичного товариства¹⁶. Учасник Другої світової війни. Жив на вулиці Шевченка будинок 42, де у 1944 р. було відкрито дитячу лікарню. Майор медичної служби. Помер у 1972 р. Похований у Білій Церкві.

13. **Герштейн Марк (Мордко) Абрамович** – 1885 р. н., практик. з 1913 р., лікар внутрішніх хвороб. Народився у Білій Церкві у родині міщанина Абрама (Аврума) Овсійовича Герштейна, який жив на вулиці Підвальна¹⁷ і його дружини Гері Аврумівни¹⁸. Навчався у Білоцерківській гімназії, яку закінчив у 1905 р. Мав сестру заміжно за Романовським, яка мешкала на київській Деміївці¹⁹. Був одружений на військовій медикіні Кларі Леонтіївні у дівоцтві Фрідгут 1890 р. н. Учасник Першої світової війни. Служив молодшим лікарем 6-го Фінляндського стрілецького полку. З 1926 р. був окулістом служби невідкладної допомоги.²⁰ Учасник Другої світової війни. Майор медслужби. Помер у 1958 р. Похований у Білій Церкві.

14. **Гліко Олександр Васильович** – 1874 р. н., практик. з 1901 р. Санітарний лікар. Народився у м. Одеса у родині лікаря Василя Олександровича Гліко і його дружини Катерини Григорівни у дівоцтві Железної²¹. Працював у м. Іркутськ, Петроград та Київ. У 1913 р. нагороджений почесним дипломом на Всеросійській гігієнічній виставці. Після більшовицького перевороту став головним санітарним лікарем Білоцерківського повіту. На Київщині активно боровся з розповсюдженням побутової форми сифілісу серед дітей²². Певний час виконував обов'язки завідувача здоров'я відділом у ревкомі Білоцерківського повіту. З середини 1920-х один з фундаторів кафедри гігієни Київського медичного інституту. З 1926 р. переведений в Іваново. Мав сина Олега (1.01.1911, Київ – 1997) – радянського геофізика. Помер у 1956 р.

15. **Гліко Софія Олександрівна** – 1878 р. н., практик. з 1909 р., хірург. Дружина Гліко Олександра Васильовича.²³

¹⁴ РДВІА, ф. 2067, оп. 2, спр. 660, арк. 388. (установа держави-агресора рф).

¹⁵ Гершман С. А. Відповідь на статтю «Про будівництво медустанов» // Радянська Нива. 1937. 20 червня. №139 (1757). С. 4.

¹⁶ Рейзіс М., Гершман С. Досягнення медичної науки – в практику // Соціалістична правда. 1940. 3 листопада. №258 (2765). С. 3.

¹⁷ ДАКО, ф. 384, оп. 5, спр. 170, арк. 8 зв. Список садиб переписної дільниці 9-а вул. Підвальна у м. Біла Церква 1897 р.

¹⁸ ЦДІАК, ф. 1159, оп. 1, спр. 17, арк. 98. Метричний запис про обрізання брата Хаїма Герштейна

¹⁹ ЦДІАК, ф. 707, оп. 149, спр. 38а, арк. 123. Переписка з Міністерством народної освіти.. про учнів ..., які виїздять на канікули Ч. 2. 1903-1904 рр.

²⁰ Ковбасюк Г., Кононський О., Ковбасюк В. Минуте та сучасне медицини Білої Церкви. Біла Церква, 2003. С. 147.

²¹ ЦДІАК, ф. 127, оп. 102, спр. 4474, арк. 684 зв. - 685. Метричний запис про вінчання Василя Гліко і Катерини Железної. 1874 р.

²² Гліко А.В. М'єропріятія противъ распространенія сифилиса, практикуемья въ Кіевскомъ земскомъ пріютѣ, и общее ихъ значеніе: (Из Прил. къ Отчету по пріюту «Ясли» за 1912 г.) / [Соч.] Врача-дир. пріюта «Ясли» А. Гліко. - [Київ] : тип. АО Н.Т. Корчакъ-Новицкаго, [1913]. 10 с.

²³ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1080, спр. 286, арк. 108 зв. - 109. Метричний запис про народження Олега Гліко.

16. **Дітріх Галина Людвигівна** – 1890 р. н., практ. з 1914 р., лікар дит. лікарні. Походила зі спадкових дворян Калузької губернії. Православна. Батько Людвіг Олександрович Дітріх був членом Перемишльського повітового земського зібрання²⁴. У 1907 р. зі срібною медаллю закінчила Калузьку жіночу гімназію²⁵. Закінчила Московські вищі жіночі курси.²⁶ Станом на 1916 р. працювала у госпіталі № 1 Всеросійського міського союзу в Калузі²⁷. З 1926 р. мешкала у Києві. Дружина Гаккебуша В.М. Померла у 1943 р. Похована біля чоловіка на Лук'янівському кладовищі у м. Київ.

17. **Дорош Гаврило Якимович** – 1884 р. н., практ. з 1911 р., хірург, лікар дільничний лікарні. Народився у м. Одеса у родині одеського міщанина, музиканта міського театру та училищного вчителя музики Якіма Павловича Дороша і його дружини Уляни Данилівни. Станом на 1897 р. мешкав на вулиці Новорибній, будинок 24.²⁸ Учасник Першої світової війни. Служив старшим ординатором у 460-му польовому госпіталі. У кінці жовтня 1916 р. лікувався у м. Полоцьк.²⁹³⁰

18. **Ельберт Анна (Етель) Ісаківна** – 1866 р. н., практ. з 1899 р., лікар жіночих хвороб, акушерка. Працювала у Білій Церкві не пізніше з 1905 р.

19. **Житков Михайло Андрійович** – 21.01.1882 р. н., практ. з 1910 р., дільничний лікар. Мав чин колезького асесора. Народився у м. Київ у родині власника пекарні Андрія Савича Житкова і його дружини Марії Іванівни. Закінчив медичний факультет Університету Святого Володимира. У 1912 р. був молодшим лікарем у дисциплінарному батальйоні у м. Дубно Волинської губернії. З 1913 р. молодший лікар 165-го полку. Був одружений з дворянкою Лідією Казимирівною у дівоцтві Ротаріуш³¹ (1888- 1962). Помер у 1937 р. Похований у м. Київ на Байковому кладовищі.

20. **Залевський Валеріан Йосипович** – 21.01.1883 р. н., практ. з 1911 р., жіночий лікар Південно-Західної залізниці. Походив зі спадкових дворян Бессарабської губернії. Православний. Закінчив медичний факультет Київського університету Святого Володимира. Працював дільничним лікарем на залізничній станції у м. Радзівилів Кременецького повіту Волинської губернії. Учасник Першої світової війни. Молодший лікар 8-го піхотного запасного полку. У жовтні 1915 р. нагороджений орденом Св. Анни III ступеня³². Мав дружину Аполінарію Серапіонівну у дівоцтві Підгаєцьку – доньку священника с. Мала Сквирка Сквирського повіту³³ та сина Сергія 1917 р. н.³⁴

21. **Зубович Марія Йосипівна** – 1879 р. н., практ. з 1909 р., акушер, лікар клініки. Походила з дворянського роду Могилівської губернії Ейдзятівичів-Зубовичів. Не пізніше з 1911 р. працювала у клініці при Київському університеті Святого Володимира праці. Там же у 1914 р. було видано її працю «До казуїстики судинних пухлин зовнішніх статевих органів у жінок»³⁵.

²⁴ Памятная книжка и адресь-календарь Калужской губернии, на 1917 годъ. Калуга, 1916 С. 196.

²⁵ Флерова А. Т., Добромислово П. П. Къ пятидесятилѣтню Калужской женской гимназии. (1860-1910 гг.). Калуга, 1911. С. 159.

²⁶ Центральний державний архів москви (далі ЦДА москви), ф. 363, оп. 4, спр. 9535 (установа держави-агресора рф). Особова справа Дітріх Галини Людвигівни.

²⁷ Памятная книжка и адресь-календарь Калужской губернии, на 1916 годъ. Калуга, 1915 С. 60.

²⁸ Державний архів Одеської області, ф. 2, оп. 8, спр. 1544, арк. 31 зв. Посімейний список родини Якіма Дороша з перепису 1897 р.

²⁹ РДВІА, ф. Картотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 964-Д. Арк. 1118. (установа держави-агресора рф).

³⁰ РДВІА, ф. Картотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 7451-Д. Арк. 302. (установа держави-агресора рф).

³¹ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1080, спр. 133, арк. 161 зв. - 162. Метричний запис про вінчання Михайла Житкова і Лідії Ротаріуш. Київ. 1905 р.

³² РДВІА, ф. 409, оп. 1, спр. 55839, арк. 1-7. (установа держави-агресора рф).

³³ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1079, спр. 22, арк. 29 зв. - 30. Метричний запис про вінчання Валеріана Залевського і Аполінарії Підгаєцької. 1911 р.

³⁴ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1080, спр. 469, арк. 29 зв. - 30. Метричний запис про хрещення Сергія Залевського.

³⁵ Эйдзятвич-Зубович М.И. Къ казуистикѣ сосудистыхъ опухолей наружныхъ половыхъ органовъ у женщинъ / М.И. Эйдзятвич-Зубович; Из Акушер.-гинекол. и Хирург. клиник Ун-та св. Владимира. Киев : тип. АО «Петръ Барскій въ Кіевѣ», 1914. 13 с. : ил. ; 28 см. Библиогр.: с. 12-13

У кінці серпня 1915 р. нагороджена Золотою медаллю «За старанність» на Аннинській стрічці як лікарю Клінічного лазарету при Університеті Святого Володимира.^{36 37}

22. **Кармазіна–Харюкова Марія Леонтіївна** – 1893 р. н., практик з 1918 р., дільничний лікар.

23. **Квятковський Олексій Тихонович** – 17.09.1892 р. н., практик з 1916 р., хірург. Народився у м. Кузнецьк Саратовської губернії. Син лікаря, колезького радника Квятковського Тихона Олександровича, який походив з Томської губернії з родини русифікованих поляків Вітебщини, та Марії у дівочтві Дем'янової. У віці 9 років потрапив у с. Цісарська слобода Черкаського повіту Київської губернії, куди на роботу переїхав його батько. Мав братів Михайла (15.05.1889 р. н.), Сергія (27.09.1890 р. н.) та сестру Олену (14.02.1897 р. н.).³⁸ Учасник Другої світової війни. Капітан медслужби.

24. **Кендель Давид Йосифович (Сендерович)** – 9.11.1882 р. н., практик з 1910 р., лікар внутр. хвороб. Народився у м. Біла Церква у єврейській міщанській родині Сендера Аврамовича Кенделя і його дружини Мінці Аврамівни.³⁹ Навчався 9 років у Білоцерківській гімназії, де 7 липня 1903 р. отримав атестат під № 728⁴⁰ і срібну медаль⁴¹.

25. **Ковалевська Наталія Климентівна** – 23.02.1898 р. н., практик з 1921 р., бактеріолог. Народилась у с. Пустоварівка Сквирського повіту Київської губернії у родині приходського священника Климента Степановича Ковалевського і його дружини Софії Степанівни у дівочтві Чекавської⁴²⁴³. Мала брата Михайла, який помер від тифу у Білій Церкві (1895 – 1918)⁴⁴. Учасниця Другої світової війни.

26. **Ковалевський Дмитро Михайлович** – 11.11.1889 р. н., практик з 1914 р., дільничний лікар. Народився у м. Київ. Батьки походили з козаків м. Короп Чернігівської губернії. Учасник Першої світової війни.

27. **Кремінська Валентина Модестівна** – 22.09.1886 р. н., практик з 1913 р., хірург, дільничний лікар. Народилась у с. Чернин Таращанського повіту Київської губернії у родині приходського священника Модеста Андрійовича Кремінського і його дружини Онисії Власівни у дівочтві Кремінської^{45 46}. Навчалась у Київському жіночому медичному інституті. Мала братів Миколу, Якова 1878 р.н., Олексія 1884 р.н., Михайла 1885 р.н. та сестер Олену 1872 р.н., Людмилу 1889 р.н.⁴⁷

28. **Крижанівська Софія Іванівна** – 1886 р. н., практик з 1913 р., лікар амбулаторії. Станом на 1916 р. працювала земським лікарем у с. Великополовецьке Васильківського повіту.

29. **Кругликов Іван Сергійович** – 29.11.1886 р. н., практик з 1916 р., дільничний лікар з внутр. і жіночих хвороб. Народився у м. Москва у родині капітана 12-го Астраханського полку Сергія Миколайовича Кругликова і його дружини Олександри Іванівни⁴⁸. Служив у загоні

³⁶ РДВІА, ф. Картотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 3794-Ч. Арк. 6. (установа держави-агресора рф).

³⁷ РДВІА, ф. 2067, оп. 2, спр. 662, документ № 1022. (установа держави-агресора рф).

³⁸ Державний архів Томської області. ф. 3. оп. 40. спр. 804. арк. 1 - 43. (установа держави-агресора рф).

³⁹ ЦДІАК, ф. 1159, оп. 1, спр. 14, арк. 128 зв. Метричний запис про обрізання Давида Кенделя. 1882 р. Біла Церква.

⁴⁰ ЦДІАК, ф. 707, оп. 159, спр. 57а, арк. 38. Списки осіб, які отримали свідоцтва й атестати зрілості ... 1903-1908 рр.

⁴¹ Кієвлянинь. №160. 12 июля 1903. С. 3.

⁴² ЦДІАК, ф. 127, оп. 1078, спр. 438, арк. 326 зв. – 327. Метричний запис про хрещення Наталії Ковалевської.

⁴³ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1078, спр. 433, арк. 139 зв. – 140. Метричний запис про вінчання Климента Ковалевського і Софії Чекавської.

⁴⁴ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1079, спр. 1097, арк. 263 зв.-264. Метричний запис про поховання Михайла Ковалевського.

⁴⁵ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1078, спр. 2826, арк. 130 зв. – 131. Метричний запис про хрещення Валентини Модестівни Кремінської.

⁴⁶ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1012, спр. 4133, арк. 179 зв. – 180. Метричний запис про вінчання Модеста Андрійовича Кремінського і Онисії Власівни Кремінської від 11 квітня 1871 ст.

⁴⁷ ЦДІАК, ф. 127, оп. 1011, спр. 3849, арк. 332 зв. - 333. Клірова відомість 1911 р. Різдва-Богородицької церкви с. Ревівка Чигиринського повіту Київської губ.

⁴⁸ ЦДА москви, ф. 2122, оп 2, спр. 192, арк. 6 зв.-7. (установа держави-агресора рф). Метричний запис про хрещення Івана Сергійовича Кругликова у Спаській церкві в Чигасах.

Донській армії, але вийшов у відставку у квітні 1920 р. Був взятий у полон РСЧА. На особливому обліку Білоцерківського ДПУ з 1922 р.

30. **Кубрак Віра Костянтинівна** – 1889 р. н., практ. з 1914 р., акушерка, лікар цукрового заводу. У дівочтві Шимановська⁴⁹. Була засуджена на 2 місяці умовно у 1928 р. за ненадання медичної допомоги дівчині з с. Заріччя Марті Бохан⁵⁰

31. **Лещинська Адель Самійлівна (Шаулівна)**– 1890 р. н., практ з 1914 р., дит. шкільн. саніт. лікар. Народилась у родині Шауля Браїлівського. Дружина Лещинського Д. С.

32. **Лещинський Даниїл (Давид) Самійлович (Шмуль-Ізерович)** – 1887 р. н., практ. з 1914 р., суд. лікар шкір. і венер. хвороб. Народився у Білій Церкві у родині черкаського купця 2-ї гільдії Шмуля-Ізера Єгошуавича (Овсійовича) Лещинського і Леах (Єлизавети) Гершон-Берівни⁵¹ у дівочтві Бялік. Учасник Першої світової війни. Служив молодшим лікарем у 316-му Хвалінському полку.⁵² Чоловік Лещинської А.С. На момент початку Другої світової війни жив у м. Сімферополь, де був розстріляний.⁵³

33. **Лисенко Михайло Костянтинович** – 1892 р. н., практ. з 1916 р., лікар внутр., венер. і дит. хвор. З 1921 р. був завідувачем підвідділу охорони дітей.⁵⁴

34. **Лисий Микита Семенович (Соломонович)** – 1874 р. н., практ. з 1901 р., дільничний лікар. Не пізніше з 1909 по серпень 1916 рр. обіймав посаду лікаря у м. Янів Вінницького повіту Подільської губернії.

35. **Логвінський Давид-Шльома Гершкович** – 1873 р. н., практ. з 1898 р., лікар повіт. відділу соц. забезп. Жив у Білій Церкві з 1904 р. До того проживав у м. Юстиноград, а перед тим служив лікарем у 2-му мортирному артилерійському полку, який квартирувався у Білій Церкві. У 1909 р. був призначений лікарем Білоцерківського товариства опіки бідних єврейських дітей.⁵⁵ Був попечителем білоцерківської єврейської жіночої школи.⁵⁶

36. **Мілехін Олексій Андрійович** – 1887 р. н., практ. з 1913 р., лікар вушних, горлових і носових хвороб, заводський лікар. З 1913 р. до не пізніше 1916 р. працював молодшим лікарем у 44-му піхотному полку у м. Луцьк.

37. **Міроновський Юрій Карпович** – 8.01.1877 р. н., практ. з 1907 р. Лікар–акушер і жіночих хвороб у лікарні. Народився у м. Ромни Полтавської губернії у родині сина купця 2-ї гільдії Карпа Андрійовича Міроновського і його дружини Марії Євменівни у дівочтві Андрусяченко⁵⁷⁵⁸. З 1907 по 1914 рр. працював у Києві. Учасник Першої світової війни. У кінці квітня 1915 р. нагороджений Орденом Святої Анни III-го ступеня як молодший ординатор 335-го польового пересувного госпітала⁵⁹. Був одружений на Євгенії 1880 р. н. Мав доньку Галину 1914 р. н. Станом на 1942 р. проживав на Заріччі на вул. Таращанська, будинок 8.⁶⁰

38. **Островський Зенон Станіславович** – 1883 р. н., практ. з 1912 р., саніт., лікар. шкір.–вен. хвороб. Уродженець Троцького повіту Віленської губернії. Учасник Першої світової війни. Служив бомбардиром у лейб–гвардії 2-ї артилерійської бригади.⁶¹

⁴⁹ Російській медичній списоць на 1914 годъ, С. 587

⁵⁰ В. К. За невиконання лікарського обов'язку // Радянська Нива. 1928. 24 липня. №81 (291). С. 4.

⁵¹ ЦДІАК, ф. 1159, оп. 1, спр. 16, арк. 91 зв. Метричний запис про симхат-бат сестри Віри 1883 р.

⁵² РДВІА, ф. Картотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 7412-А, арк. 1534. (установа держави-агресора рф).

⁵³ Державний архів в Автономній республіці Крим, ф. Р-1289, оп. 1, спр. 1, арк. 3–16.

⁵⁴ ДАКО, ф. Р-1, оп. 1, спр. 271, арк. 251. Копії протоколів повітових та волосних з'здів ревкомів та КНС...

⁵⁵ ДАКО, ф. 10, оп. 1, спр. 174, арк. 26 – 26 зв. Про реєстрацію Товариства опіки про бідних дітей євреїв м. Біла Церква. 1909-1911 рр.

⁵⁶ ДАКО, ф. 348, оп. 1, спр. 17, арк. 86. Звіти і відомості про діяльність єврейської жіночої школи у м. Біла Церква Київської губ. за 1907 – 1916 рр.

⁵⁷ Державний архів Сумської області (далі ДАСО), ф. 1188, оп. 5, спр. 5, арк. 36 зв. - 37. Метричний запис про хрещення Георгія Карповича Міроновського у м. Ромни.

⁵⁸ ДАСО, ф. 981, оп. 1, спр. 14, арк. 127 зв. - 128. Метричний запис про вінчання Карпа Міроновського і Марії Андрусяченко 1863 р.

⁵⁹ РДВІА, ф. Картотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 3706-Х.

⁶⁰ ДАКО, ф. Р-2225, оп. 4, спр. 6, арк. 86 зв. Списки мешканців м. Біла Церква

⁶¹ РДВІА, ф. 16196, оп. 1, спр. 1152, арк. 30. (установа держави-агресора рф).

39. **Паргамін Манус Нухимович** – 1850 р. н., практ. з 1873 р. Народився у м. Дубно Волинської губернії у родині мідника Нухима Янкелевича Паргаміна і його дружини Леї⁶². З 1 січня 1881 р. був лікарем Білоцерківського реального училища.⁶³ Не пізніше з 1890 р. обіймав посаду лікаря Білоцерківської гімназії. З 1880 р. до 1917 р. піднявся з чину титулярного радника до колезького секретаря. У 1889 р. був нагороджений орденом Святої Анни III ступеня. Був двічі одружений. Друга дружина Берта Лейвіківна Флексер 1870 р. н. Від першого шлюбу мав доньку Цецилію (Цирель) у заміжжі Шполянську 1890 р. н.⁶⁴ У 1910-х був завідувачем білоцерківської єврейської громадської школи Талмуд-Тора⁶⁵. Автор книг «Статеве життя чоловіків і жінок за даними анатомії, фізіології і патології» (1893), «Спадковість і гігієна шлюбу» (1896), «Жінка з медичної точки зору» (1898), «Свідомість, любов і сімейне життя у тварин» (1899), «Смерть корсету» (1905) та ін. Попри низку прогресивних ідей у своїх працях, М. Паргамін також не цурався у своїх працях евгеніки та суперечливих теорій, які піддавали критиці сучасники.

40. **Парисевич (Барисевич) Мар'ян Михайлович** – 1884 р. н., практ. з 1913 р. дільничний лікар. Працював у Білій Церкві не пізніше з 1916 р.

41. **Радченко Сергій Іванович** – 4.10.1880 р. н., практ. з 1907 р., санітар. дільничний лікар. Народився у м. Конотоп у родині купця 2-ї гільдії Івана Леонтійовича Радченка і його дружини Ірини Федорівни⁶⁶. Закінчив медичний факультет Київського університету Святого Володимира. Лікарську практику почав у м. Київ. З 1909 по 1912 р. працював земським лікарем с. Шаповалівка Борзнянського повіту Чернігівської губернії. З 1913 р. працював земським лікарем у м. Васильків. З червня 1920 р. очолював Медико-Санітарне Бюро Білоцерківського повіту.⁶⁷ Учасник Першої світової війни. Служив лікарем в Мінському військово-окружному санітарному управлінні.⁶⁸ З 1929 р. керівник кафедри соціальної гігієни в Київському медичному Інституті. Один з фундаторів санітарно-гігієнічного факультету Київського медичного інституту, де у 1935-1936 рр. займав посаду декана. Жив у м. Києві на вул. Пушкінській (суч. Чикаленка), будинок 22. Помер у вересні 1942 р.

42. **Хмельницький Матус Шулімович** – 1873 р. н., практ. з 1900 р., лікар внутр. хвороб. Починав свою практику як громадський лікар у м. Щедрин Бобруйського повіту Мінської губернії. Пізніше був лікарем у містечку Миколаїв Проскурівського повіту Подільської губернії. Учасник Першої світової війни. Служив лікарем у 287-му польовому госпіталі.⁶⁹ Був одружений вдруге на жительці м. Гомель Соні Абрамівній у дівочтві Малкіній бл. 1884 р. н.

43. **Ягодіна Антоніна Іванівна** – 1892 р. н., практ. з 1916 р., хірург, лікар стаціонару.

Варто підбити статистичні підсумки щодо наведеного вище переліку. Власне серед лікарського корпусу Білої Церкви переважали люди вікових груп від 30 до 49 років, що сумарно складало 79%. Значно переважали чоловіки з показником 65%. Середній стаж медичного фахівця Білої Церкви складав 16 років. 10% лікарів здобули свою професію в Київському університеті Святого Володимира – одному з найпрестижніших на теренах українських губерній окупованої московитами України. Переважна більшість лікарів починали свою практику ще в часи Російської імперії, а серед них був справжній рекордсмен, автор численних праць Манус Паргамін, який мав 52-річний досвід медичної роботи.

⁶² Державний архів Житомирської області, ф. 118, оп. 3, спр. 14, арк. 35 зв. - 36. Посімейний список мідника м. Дубно Нухима Паргаміна з ревізької казки євреїв Дубенського повіту 1850 р.

⁶³ Сенатські в'їдомости. 1883. №6. С. 18.

⁶⁴ ЦДІАК, ф. 707, оп. 65, спр. 127. 46 арк. Про призначення пенсії лікарю Білоцерківської гімназії Манусу Паргаміну. 1899 р.

⁶⁵ ДАКО, ф. 348, оп. 1, спр. 25, арк. 36. Звіти про діяльність Талмуд-Тори в м. Білій Церкві Київської губ. за 1907-1910 рр.

⁶⁶ ДАСО, ф. 1189, оп. 1, спр. 8, арк. 137 зв. - 138. Метричний запис про хрещення Сергія Радченка.

⁶⁷ ДАКО, ф. Р-1, оп. 1, спр. 64, арк. 4. Копії наказів Білоцерківського повітревкому та повітмілції.

⁶⁸ РДВІА, ф. Картоотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 7413-М, арк. 522. (установа держави-агресора рф).

⁶⁹ РДВІА, ф. Картоотека бюро обліку втрат у Першій світовій війні (офіцери і солдати. Ящик 7413-М, арк. 1078. (установа держави-агресора рф).

Суттєвою була присутність лікарів, які мали військовий досвід. Серед них 33% брали участь у Першій світовій, а 19% - у Другій світовій війнах. Також майже 10% осіб з переліку були нагороджені ще імперськими нагородами.

Низка медиків Білої Церкви стала видатними представниками своєї галузі та фундаторами української вищої медичної освіти. Серед них психіатр Валентин Гаккебуш, санітарні лікарі Сергій Радченко і Олександр Гліко,

Деякі лікарі брали участь у громадському житті, зокрема євреї за походженням Давид Логвінський та Манус Паргамін брали участь у наглядових радах єврейських шкіл. Також варто згадати публіцистичну активність вже згаданого Мануса Нухимовича, Олександра Гліко, Кальмана Гальберштадта і Марії Зубович. Симон Гершман у місцевій пресі порушував питання щодо потреби отоларингологічної лікарні у Білій Церкві, а в 1944 р. передав на потреби дитячої лікарні свій будинок.

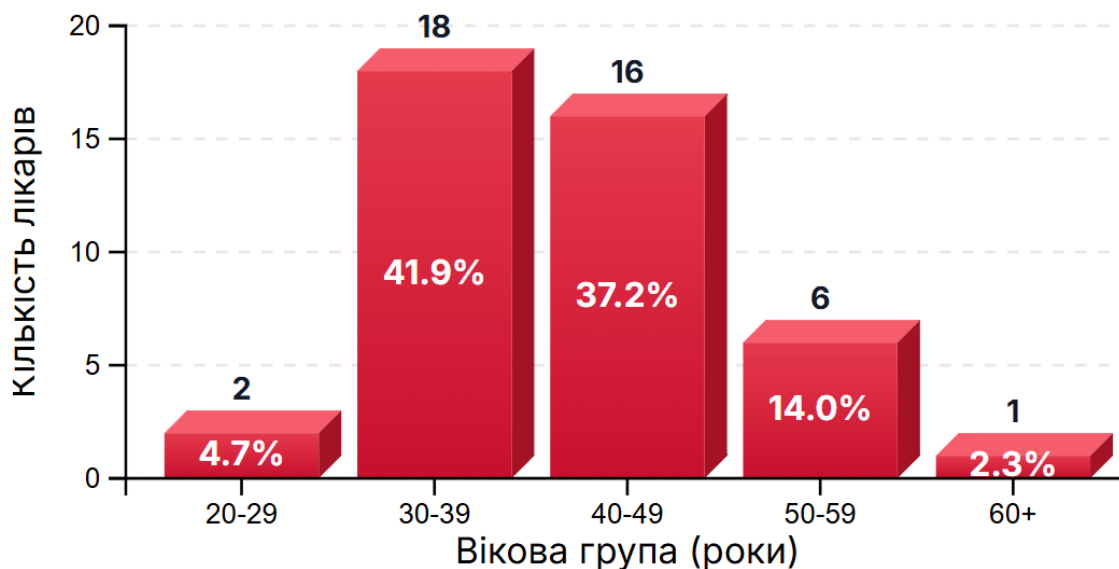
Національний склад лікарів мав наступні особливості. Щонайменше 37% усіх лікарів мали єврейське походження. Помітною є тенденція заміни чи адаптації у деяких гебреїв-медиків імен на християнсько-слов'янські.

За становим походженням переважали особи міщанського походження, але значною була присутність службовців (12%), спадкових дворян (7%), духовенства (5%), купецтва (5%) та стану козаків (2%).

Варто зазначити, що медична сфера Білої Церкви відзначалась і наявністю родинних зв'язків. Серед них є чотири подружні пари. Двоє лікарів з родини Бяліків і Данило (Давид) Лещинський були кузенами.

Таким чином медична спільнота Білої Церкви станом на 1925 р. формувалася з різних соціальних і національних груп, поєднувала досвід земської, військової та приватної медицини. Вона відіграла помітну роль у розвитку охорони здоров'я міста та становленні української медичної науки.

Вікова структура лікарів м. Біла Церква у 1925 р.

Статева структура лікарів м. Біла Церква у 1925 р.

Стаж роботи лікарів м. Біла Церква у 1925 р.

